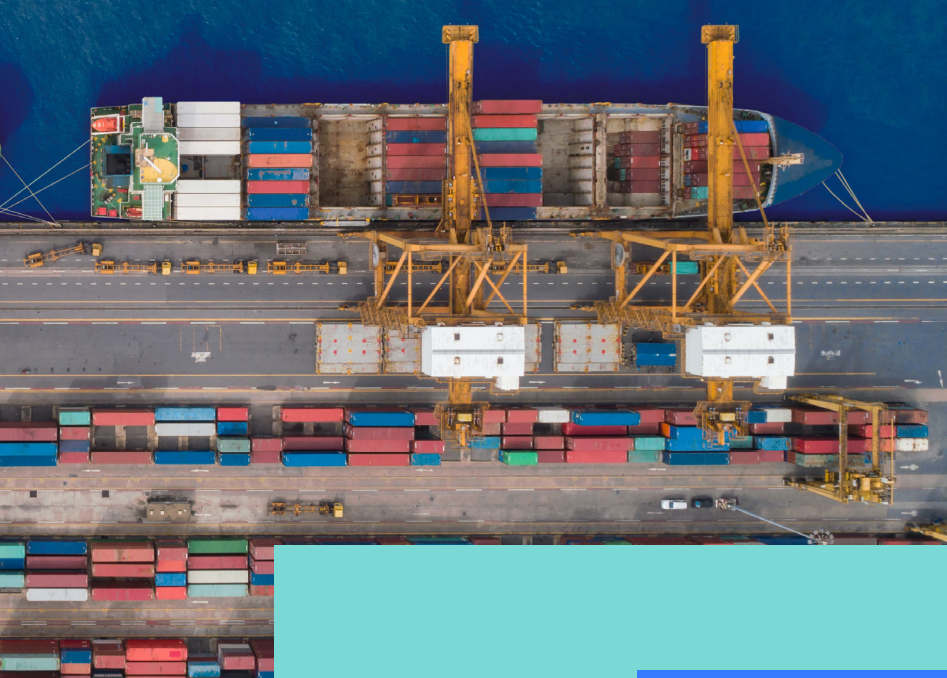

DEL 1:

Muligheter og trusler i geopolitikken

**Hvordan forstå
og tilpasse seg
MEGATRENDER**

**RETHINK
FOOD**

DEL 1:

Muligheter og trusler i geopolitikken

Tilgangen og prisen på mat, vann og naturressurser er avgjørende for fred og stabilitet i alle land. Tilgangen på mat og vann spiller en betydelig rolle i mange interessekonflikter mellom land. Tiden fram mot 2035 vil bli preget av en tilspisset og uforutsigbar geopolittikk. Dette vil ha stor innvirkning på det globale matsystemet som også norske aktører må forholde seg til.

Tross ustabile tider, den globale handelen med mat vil øke

Russlands angrep på Ukraina, og et Kina som utfordrer posisjonen til USA, har skapt en varig endring i geopolitikken. I tillegg ulmer det i en rekke andre regionale konflikter.

Internasjonalt samarbeid vil ta en annen form enn vi har vært vant med etter den optimistiske tiden etter Berlin-murens fall. Vi kan ikke lenger bare tro og håpe på at aktiv handel og økonomisk avhengighet mellom land vil redusere krig og konflikter. Det er andre interesser enn økonomisk utvikling som vektlegges.

Flere store geopolitiske konflikter er nå under oppseiling. Mest alvorlig vil det være om Kina skulle gå til angrep på Taiwan. Da vil de handelspolitiske konsekvensene bli verre og mer omfattende enn det krigen i Ukraina allerede har skapt.

Vil dette bety at handelen med mat vil reduseres? Nei, men de fleste land vil være mer kritiske til hvilke land de handler med. Trolig vil handelen med mat, innsatsfaktorer og førråvarer øke, men handelen vil foregå i større grad med pålitelige alliansepartnere.

Hensynet til stabile og sikre leverandørkjeder blir viktigere. Det vil påvirke prisnivået. Prisen på mat vil trolig ligge på et høyere nivå enn det som har vært

vanlig til nå. Samtidig vil økt samhandling med EU utfordre volum og konkurransekraften til norsk matindustri.

De multilaterale handelsavtalene i regi av WTO (World Trade Organization) ble inngått i en helt annen tid. Geopolitisk ustabilitet, Paris-avtalen, FNs bærekraftsmål og et dysfunksjonelt globalt mat-system (EUs ord, ikke våre) vil tvinge fram behovet for nye multilaterale handelsavtaler i regi av WTO.

Selv om behovet for nye multilaterale handelsregler er stort, er det ikke særlig sannsynlig at WTO vil evne å fremforhandle nye avtaler. Selv før pandemien og Russlands angrep på Ukraina var forhandlingsklimaet i WTO dårlig. WTOs mandat er utdatert og interessekonflikter er betydelige.

Rethink Food forventer at nye globale handelsavtaler fram mot 2035, først og fremst vil bli utviklet gjennom bilaterale forhandlinger mellom de største handelsblokkene og store nasjoner. Små økonomier og land, som Norge, vil komme i en utsatt posisjon. Norge vil bli avhengig av et godt forhold til og støtte fra alliansepartnere. **Rethink Food forventer** at spesielt handelen med EU vil øke i omfang og betydning, og det vil også til en viss grad gjelde for mat.

Forsvar vil ta en større del av budsjettkaka

Det vil gå mer penger til norsk forsvar og beredskap de kommende år. Selv om forsvarsbudsjettene ikke blir styrket i den størrelsesordenen som Forsvarskommisjonen mener er nødvendig, vil forsvaret bli prioritert.

NATOs to-prosentsmål vil bli nådd i god tid før 2030 og målet kan bli ytterligere hevet om det sikkerhetspolitiske bildet ikke forbedres snarlig.

Å prioritere forsvar, betyr at noe annet må prioriteres ned. Når vi samtidig vet at velferdsstaten vil trenge store summer til energiomstilling, samt helse, eldreomsorg og skole, vil det bli mindre penger til andre ting. Selv Norge, med sitt enorme oljefond, må ta tøffe økonomiske prioriteringer.

Forhold av stor betydning for samfunnssikkerhet og beredskap vil bli vektlagt tyngre enn andre områder. Nasjonal forsyningssikkerhet på mat kan få økt prioritet, men vi tror ikke dette nødvendigvis vil føre til økt offentlig pengebruk på mat og landbruk i vesentlig grad. Tradisjonelt er norsk matberedskap basert på at Norge har økonomi til å importere mat ved behov.

Gitt disse vurderingene, **mener Rethink Food** at norske matprodusenter bør belage seg på å hente mer av inntektene fra markedet, nasjonalt og internasjonalt.

Nye nordiske samarbeidsmuligheter i beredskapspolitikken vil øke forsyningssikkerheten

Finlands og Sveriges inntreden i NATO vil bringe Norden nærmere hverandre i forsvarspolitikken. For første gang siden andre verdenskrig er det mulig å utvikle et omfattende nordisk beredskaps- og forsvarssamarbeid. I en eventuell krigssituasjon vil en aggressor ha langt større vansker med å avskjære Norge fra det internasjonale markedet.

Muligheten for et sterkere nordisk samarbeid innen forsvar og beredskap bør også omfatte et sterkere samarbeid på hele matområdet og matvareberedskap spesielt. Finland har betydelige kapasiteter i matvareberedskap og har tatt høyde for å være avskåret fra internasjonale markeder i månedsvis. Sverige og Norge er langt verre stilt.

En reetablering av matvareberedskapen i Norge bør skje koordinert med Finland og Sverige, slik at synergier kan utnyttes. Om det blir et reelt nordisk samarbeid for å utvikle en felles nordisk matsikkerhet, vil det gi en langt bedre matvareberedskap for hver investerte krone enn en nasjonal satsing.

Et nordisk samarbeid om matberedskap bør starte med en samordnet risiko- og sårbarhetsanalyse av forsyningssikkerhet for mat i de nordiske landene.

Prosenttoll vil ikke redde norsk matproduksjon

I dag benyttes en blanding av kronetoll og prosenttoll for å beskytte norske jordbruksprodukter. Norge står ifølge WTO-avtalen fritt til å endre mellom prosent- og kronetoll.

Kronetoll betyr at et fastsatt kronebeløp tillegges prisen på det importerte produktet. Prosenttoll betyr at en prosentsats tillegges prisen på det importerte produktet. Landbruksnæringen mener prosenttoll i større grad vil beskytte norske jordbruksvarer.

Innføring av prosenttoll alene, vil ikke stoppe veksten i matimporten. Lavere priser på jordbruksvarer i EU og økt import av bearbeidede matvarer, som pizza og halvsteke brød vil opprettholde et betydelig importpress. Bearbeidede matvarer vil fortsatt ha lav eller ingen toll.

Akkurat nå (sommeren 2023) er importpresset lavere enn vanlig på grunn av en svak norsk krone og uvanlig høye priser på jordbruksvarer i EU. Når kronkursen normaliseres og matprisene i EU igjen synker, vil både importen fra EU og grensehandelen stige.

Rethink Food mener det er nødvendig å tenke nytt om hvordan norsk mat kan konkurrere mot import. Det er nødvendig å se på hvordan en mer bærekraftig matproduksjon kan brukes til å styrke konkurransekraften og preferansen for norsk mat.

EU prøver å styrke sitt tollvern for enkelte produksjoner, men foreløpig ikke mat, ved å innføre en «klimatoll» (CBAM). «Klimatollen» straffer produkter produsert i land utenfor EU med mindre strenge krav til klimagassutslipp. Tilsvarende mekanismer kan vurderes for andre bærekraftsparametre, for eksempel bruk av antibiotika og plantevernmidler.

Økt grensevern ved overgang fra kronetoll til prosenttoll vil ikke alene redde norsk matproduksjon. Skal norsk mat bli mer konkurransekyktig mot importen, må konkurransekraften til norsk landbruk styrkes på flere måter for å vinne kampen om forbrukernes gunst.

Norsk EU-medlemskap er ikke lenger utenkelig

Det kan komme en reell debatt om norsk EU-medlemskap i løpet av de neste 10 årene. Pandemi og krigen i Ukraina har vist at EU og Norge har et gjensidig avhengighetsforhold.

En ytterligere tilspissing i handels- og sikkerhetspolitikken kan ikke utelukkes. USA har blitt mer uforutsigbar. Det har ført til at europeiske land er mer villig til å ta et større ansvar for egen forsvarspolitik.

I dag er det et klart flertall mot norsk EU-medlemskap. Men, når sikkerheten blir truet, kan folks holdninger endres raskt. Hundre år med svensk nøytralitet pulveriserte bare noen måneder etter at Russland invaderte Ukraina.

Om Norge ikke blir medlem av EU, vil integrasjonen med det europeiske markedet likevel fortsette. Den vil bli forsterket ved at Norge samarbeider og harmoniserer sitt klimaarbeid med EU. Et samarbeid som også vil påvirke samfunnsområder som ikke er en del av EØS-avtalen.

Rethink Food mener at aktører i det norske mat-systemet må ta høyde for et scenario hvor Norge blir medlem i EU. Tettere integrasjon med EU og et eventuelt medlemskap vil ha store konsekvenser. Her trengs det grundige analyser for å være best mulig forberedt.

OM PROSJEKTET

Prosjektet «Det norske matsystemet 2035» ble satt i gang med en ambisjon om å gi innsikt om fremtiden, og derigjennom gi et bedre beslutningsgrunnlag til å ta gode strategiske valg for bedrifter og myndigheter i verdisirkelen for mat.

Norge og resten av verden skal gjennom en stor omstilling frem mot 2030 for å kunne oppfylle forpliktelsene i Parisavtalen og ikke minst ha sjanse til å nå bærekraftsmålene. Matsystemet er utvilsomt en viktig del av denne omstillingen. For å forstå hvordan denne omstillingen kan bli for aktørene i det norske matsystemet, skal prosjektet gi en kvalifisert vurdering av hva nordmenn spiser i 2035, hvordan maten blir produsert og hvordan matsystemet ser ut i 2035.

Et viktig mål med prosjektet er å forstå hvilken kraft teknologiutviklingen vil ha på matsystemet. Det ble gjennomført fire workshop om digitalisering, FoodTech, BioTech og AgTech. Workshopene ble arrangert i samarbeid med Digital Norway, Nofima, Heidner Biocluster og Sintef. Oppgaven til deltakerne, som var en blanding av eksperter fra næringen, forskere, fagfolk fra virkemiddelapparatet og myndighetene og studenter, var å beskrive hvordan teknologien ville sette sitt preg på matsystemet frem til 2035.

Teknologi vil være en viktig driver for endring, men langt fra den eneste forklaringsfaktoren på hvorfor matsystemet sannsynligvis ser annerledes ut i 2035. Rethink Food gjennomførte derfor intervju med en rekke sentrale personer i det norske matsystemet. Ingen blir referert eller sitert fra disse intervjuene, men det har gitt oss verdifulle perspektiver og utvidet vår horisont.

For å komplementere workshoper og intervjuer har vi gjort en betydelig gjennomgang av eksisterende litteratur, både om dagens status og rapporter som ser på fremtidsutsikter. Vi har så langt laget disse rapportene basert på innsamlet informasjon og våre egne vurderinger:

- Minirapport: 5 teknologitrender som vil endre norsk matproduksjon
- Minirapport: 15 megatrender som vil endre norsk matproduksjon
- Hva tenker Rethink Food om teknologitrender
- Hva tenker Rethink Food om trendbeskrivelser (denne utgivelsen).

Rapporter som i tillegg vil bli utgitt under dette prosjektet er:

- Rethink Foods beskrivelse av hvordan det norske matsystemet i 2035 ser ut
- Rethink Foods anbefalinger til hvordan vi kan skape et bærekraftig norsk matsystemet frem mot 2035

Prosjektet er ikke avsluttet når de to siste rapportene er utgitt. Prosjektet tar mål av seg til å komme opp med flere prosjekter som styrker teknologiutviklingen i norsk matproduksjon. Et annet mål er å sette i gang strategiprosesser i og rundt det norske matsystemet.

Rethink Food er redaktør og skribent av rapportene og står ansvarlig for alle analyser og anbefalinger.

Prosjektet er finansiert av Stiftelsen Teknologiformidling.